

سال خوش خط و خال

سال 92 به نام مار نام‌گذاری شده است، خزنده‌ای که به نظر می‌رسد در خطرناک بودنش اغراق شده است.

سال 92 به نام مار نام‌گذاری شده است، خزنده‌ای که به نظر می‌رسد در خطرناک بودنش اغراق شده است.

کافی است به آمارهای منتشر شده درباره افرادی که به وسیله مار گزیده شده‌اند، نگاهی بیندازید تا نظرتان درباره خطرناک بودن مارها تغییر کند. برای مثال اگر در کشورمان سالانه حدود ده هزار نفر با مارها گزیده شوند، از این تعداد فقط ده نفر کشته می‌شوند. به موسسه سرم‌سازی رازی رفتیم و با مسئولان بخش جانوران سمی این موسسه درباره مارها و کم‌ک‌های اولیه برای شخص مارگزیده گفت‌وگو کردیم.

اگر پای حرف‌های کارشناسان و تکنیسین‌های بخش جانوران سمی موسسه رازی بنشینید، خواهید شنید مارها تا شخصی وارد حریم خصوصی آنها نشده و به قول معرف پا روی دمشان نگذارید به شخصی حمله نمی‌کنند. این در حالی است که تغییرات آب و هوایی و دستکاری طبیعت از سوی انسان باعث شده مارها و عقرب‌ها هم تغییراتی در زیستگاه‌های خود داشته و آمار گزش آنها به گفته منابع غیررسمی به حدود 250 هزار مورد در سال برسد.

اما بد نیست بدانید 30 تا 35 درصد از مارهای سمی هنگام نیش زدن سم‌شان را به بدن طعمه خود تزریق نمی‌کنند، چون مارها هم با توجه به خطری که حس می‌کنند طعمه خود را گزیده و سم تزریق می‌کنند. عباس زارع‌میرک‌آبادی، رئیس بخش جانوران سمی و تهیه پادزهر موسسه رازی در این باره می‌گوید: مار بسته به احساس خطری که می‌کند می‌تواند از صفر تا 100 درصد سمی را که دارد به بدن طعمه خود تزریق کند برای همین همیشه گزیده شدن به وسیله مارهای سمی حتی اگر پادزهری هم در دسترس نباشد، مرگبار نیست.

به گفته رئیس بخش جانوران سمی موسسه رازی، سالانه افراد انگشت‌شماری به خاطر گزیده شدن به وسیله مار جان خود را از دست می‌دهند. او اضافه می‌کند: این افراد هم معمولاً سابقه بیماری کلیوی و قلبی داشته یا در گروه کودکان یا سالخورده‌ها قرار دارند. جالب است بدانید مارها از نظر ریخت‌شناسی به چهار خانواده تقسیم می‌شوند: الایپیده‌ها مانند کفچه مار و کبرا، هیدروفیده‌ها مانند مارهای آبی، ویپریده‌ها مانند افعی شادار و جعفری، کروتالیده‌ها مانند افعی قفقازی.

مارها عصبانی می‌شوند

در بخش جانوران سمی موسسه رازی می‌توان مارهای سمی زیادی دید. تکنیسین‌های این موسسه مارها را در محل‌های مناسبی که برای این کار در نظر گرفته شده است، نگهداری می‌کنند. کریم فلاح‌پور یکی از تکنیسین‌های این بخش که ده سال است با این جانوران سمی سر و کله می‌زند، در این باره می‌گوید: مارها را صیادانی که موسسه ما و محیط زیست به آنها مجوز داده‌اند شکار می‌کنند و به این مرکز می‌آورند. ماهم حدود یک تا دو ماه آنها را نگهداری می‌کنیم و بعد از سم‌گیری دوباره آنها را در محلی که صید شده‌اند، رها می‌کنیم.

مارها اگر دوران اسارتشان طولانی شود، فوت می‌کنند. برای همین کارشناسان موسسه رازی تصمیم دارند به شکلی عمل کنند که برای سم‌گیری به زیستگاه‌های مارهای سمی در شهرهای مختلف کشورمان بروند. آنها تا به حال برای چند گونه از مارهای سمی به این شکل عمل کرده‌اند.

وقتی تکنیسین‌ها مارها را از صیادان تحویل گرفتند آنها را یک هفته در قرنطینه نگاه می‌دارند تا مطمئن شوند مارها سالم هستند. بعد از این مرحله تکنیسین‌ها شروع به سم‌گیری از مارها می‌کنند.

فلاح‌پور به سراغ محلی که برای مارها در نظر گرفته شده است، می‌رود تا سم‌گیری از مارها را به صورت عملی به ما نشان دهد. او بعد از پوشیدن چکمه و برداشتن چوبی که در قسمت پایین آن میله L شکلی تعبیه شده و تکنیسین‌ها به وسیله آن، مارها را جابه‌جا

می‌کنند آماده می‌شود تا یک مارجعفری را برای زهرگیری شکار کند.

آقای تکنیسین برای گرفتن مار قدم در محلی می‌گذارد که بیشتر از 50 مار سمی در آن قرار دارد. وقتی فلاح‌پور وارد این محل می‌شود مارها عصبانی شده و برای این‌که به مرد جوان هشدار بدهند صدایی مانند "#171's;ssssss"; از خود در می‌آورند، اما فلاح‌پور در یک لحظه به وسیله ابزاری که دارد یکی از مارها را می‌گیرد و درون جعبه فلزی کوچکی می‌اندازد تا آن را به اتاقی که برای زهرگیری مارها در نظر گرفته‌اند، منتقل کند. در این اتاق ظرف کوچک شیشه‌ای را روی پایه‌ای مخصوص ثابت نگه داشته‌اند تا تکنیسین‌ها دندان‌های مار را روی لبه آنها فشار دهند و زهر مار را بگیرند. تکنیسین‌ها برای این‌که مارها از دستشان لیز نخورند دستکش نمی‌پوشند، بنابراین فلاح‌پور با احتیاط دست خود را به طرف مار دراز می‌کند.

مرد جوان ابتدا مار را روی تکه‌ای موکت قرار می‌دهد تا به وسیله ابزاری سر او را ثابت روی زمین نگه دارد. بعد از این مرحله او با احتیاط سر مار را در دست می‌گیرد و دو دندان مار را روی لبه ظرف شیشه‌ای فشار می‌دهد. فلاح‌پور باید این کار را خیلی سریع انجام دهد، چون هر لحظه امکان دارد مار سر خود را از دست او خارج کند و انگشت آقای تکنیسین را نیش بزند. فلاح‌پور ادامه می‌دهد: همین چند وقت پیش بود که مار انگشت یکی از همکارانم را نیش زد. الان بند اول انگشت او خوب خم و راست نمی‌شود.

به گفته تکنیسین جوان، سم مار باعث ایجاد آلرژی هم می‌شود. به همین علت برخی تکنیسین‌ها ممکن است دچار تنگی نفس شوند. مسئولان موسسه رازی به فکر خورد و خوراک مارها هم هستند و در چند ساختمان برای مارها موش و همستر پرورش می‌دهند.

از زهر تا پادزهر

بعد از این‌که تکنیسین‌ها زهر مارها را گرفتند سم را که به شکل مایع است، در اختیار کارشناسان دیگر قرار می‌دهند تا از سم، پاد زهر بسازند. هادی ربیعی، مسئول آزمایشگاه فرمولاسیون پادزهر موسسه رازی می‌گوید: پادزهرها داروهای گران‌قیمتی هستند، چون به صورت منطقه‌ای ساخته می‌شوند. به این شکل که اگر شخصی در کشور به وسیله مار گزیده شد برای درمان باید از پادزهرهایی که از سم مارهای داخل کشور تولید شده است، استفاده کند. سم مارها ماهیت پروتئینی دارد و اگر به صورت مایع باقی بماند ساختمان سمی آنها به هم می‌ریزد. به همین علت کارشناسان برای ماندگاری بیشتر، سم را فریز و به پودر خشک تبدیل می‌کنند، درست مانند شیر که وقتی به صورت شیرخشک در می‌آید ماندگاری بیشتری پیدا می‌کند. ربیعی اضافه می‌کند: بعد از این‌که به وسیله دستگاه‌های مخصوص، سم مار را به صورت پودر درآوردیم عیار سم نیز مشخص می‌شود.

به این ترتیب کارشناسان مقدار مشخصی از سم را به اسب‌هایی که از قبل برای این کار آماده شده‌اند تزریق می‌کنند تا سیستم ایمنی اسب به زهر واکنش نشان دهد و پادزهر بسازد. کارشناسان چندبار این کار را اینجا می‌دهند تا میزان پادزهری که اسب تولید می‌کند به یک حد مشخص برسد. بعد از این مرحله از اسب خون‌گیری می‌شود و پلاسمای خون اسب را جمع کرده و در مرحله پیچیده دیگری، مواد عالی را از پلاسمای جدا می‌کنند تا پادزهر تهیه شود. البته آزمایش‌های دیگری هم روی پادزهر به عمل می‌آید تا میزان خلوص آن مشخص شود؛ البته چون خیلی از افرادی که به وسیله مار گزیده می‌شوند نمی‌دانند چه نوع مار یا عقربی آنها را نیش زده است کارشناسان پادزهری‌های چند ارزشی (پلی‌والان) می‌سازند. این محصول پادزهر مناسبی برای زهر شش مار سمی و خطرناکی است که در ایران وجود دارد.

باید و نبایدهای کمک‌های اولیه

در روش کمک‌های اولیه جدید برای مارگزیدگی باید قبل از هر کاری مطمئن شد فرد مصدوم برای بار دوم گزیده نمی‌شود، چرا که مارها می‌توانند چند بار طعمه خود را نیش بزنند تا زمانی که غده سم آنها خالی شود. قدم بعد حفظ آرامش و خونسردی است، چرا که اگر فرد مصدوم هیجان زده شود زهر بیشتر در بدن او پخش خواهد شد. برای همین باید فرد مصدوم را بلافاصله به مرکز درمانی منتقل کرد؛ ولی اگر فرد گزیده شده تنهاست باید سعی کند عضو گزیده شده را حرکت ندهد و درنهایت آرامش طوری حرکت کند که ضربان قلب او خیلی با حالت نشسته فرق نکند و خود را به مرکز درمانی برساند. باید در نظر داشت مایعات بدن مصدوم تامین شود البته نباید فراموش کرد فرد گزیده شده باید از خوردن اجتناب کند چرا که اگر معده پر باشد مشکلات تنفسی افزایش پیدا می‌کند. می‌توانید محل گزش را هم ضدعفونی کرده تا از ایجاد عفونت جلوگیری کنید. خارج کردن وسایل زینتی مانند انگشتر یا دستبند را هم باید جدی گرفت. استفاده از باند هم باید به شکلی انجام شود که فشار مضاعف به رگ وارد نکرده و ضربان قلب براحتی در پایین محل گزش احساس شود.

نبایدها

نباید از شوک الکتریکی استفاده کرد، امروز ثابت شده شوک الکتریکی محل گزش تاثیری در از بین رفتن پروتئین‌های زهر ندارد.

استفاده از یخ نیز به عنوان راهی برای کاهش جریان خون از طرف محققان مردود شناخته شده است. کارشناسان معتقدند برش محل گزش نیز ممکن است باعث شود سم بیشتری به جریان خون وارد شود. استفاده از مشروبات الکلی و خوردن آسپرین هم توصیه نمی‌شود چراکه باعث افزایش جریان خون و انتشار زهر بیشتری در بدن مصدوم می‌شود. استفاده از مرفین و مواد مخدری مانند تریاک هم می‌تواند باعث کاهش فعالیت تنفسی شود، چرا که یکی از عوارض مارگزیدگی فلج شدن عضلات دستگاه تنفسی است.